
OBSAH

1. SVAZEK

Poděkování	7
Úvod	9
Vatikánští mytografové	28
Zásady českého překladu a přepisu latinských citací	39
První vatikánský mytograf (VM 1,1 — VM 1,231)	41

2. SVAZEK

Druhý vatikánský mytograf (VM 2,1 — VM 2,275)	487
Doplňek Gabriela de Concoreggio (VM 2,276 — VM 2,317)	879
Dodatek: Knížka o obrazech bohů (DI 1 — DI 34)	933
Prameny a literatura	961
Edice Vatikánských mytografů	961
Prameny	961
Literatura	964
Citované rukopisy	989
Seznam komentářů	991
Seznam vyobrazení	995
Jmenný rejstřík	1025
Summary	1049

<VM 1,1>

PROMÉTHEUS

Když Prométheus stvořil lidi, vystoupil prý s Minervinou pomocí na nebe. Vzal si louč, přiložil ji ke kolu slunečního vozu, ukradl oheň a s ním pak seznámil lidi. Bohové se proto rozhněvali a na zem seslali dvě zla: horečky, to znamená úbytě, a nemoci. Samotného Prométhea dali bohové prostřednictvím Mercuria přikovat k hoře Kavkazu a přivolali orla, který vyjídal jeho srdce.¹

Všechny tyto výmysly mají racionální jádro. Prométheus byl totiž velmi chytrý člověk: jako první seznámil Assyřany s astrologií. Studoval ji s velkým úsilím, když byl nucen pobývat na hoře Kavkazu. Říká se, že orel jedl jeho srdce: symbolizuje to veliké zaujetí, jímž byl prodchnut, když se snažil pochopit všechny pohyby hvězd. A protože to všechno dělal uvážlivě a za vedení Mercuria, který je bohem rozvahy a rozumu, říká se, že byl přikován ke skále. Kromě toho pochopil i podstatu blesků a seznámil s ní lidi; proto se říká, že ukradl nebeský oheň. Prokázal totiž jisté umění, když ukázal, jak kdysi smrtelníci z nebe získali oheň. Ten lidem prospíval, dokud jej užívali dobře. Později však lidstvo začalo oheň používat špatně, a to se obrátilo v záhubu, jak lze číst v Liviově vyprávění o Tullu Hostiliovi,² jenž v tomtéž ohni uhořel spolu s veškerým svým majetkem. Proto se říká, že když lidé ukradli oheň, rozhněvaní bohové na ně seslali nemoc.

Srov. též VM 2,81; VM 2,82 s komentářem o Prométheově vysvobození; VM 2,83; VM 3,10/10. ■ I] Řeckou báji o Prométheovi ztvárnil Hésiodos, *Theogoniá* (*Zrození bohů*) 521–531 et passim (přel. NOVÁKOVÁ 1990, 27); *Erga kai hémerai* (*Práce a dny*) 47–89 (přel. NOVÁKOVÁ 1990, 43–44). Pojednává o Prométheovi jako o dobrodinci lidstva, nikoli o jeho tvůrci. Mýtus o Prométheovi, který vymodeloval z vody a hlíny lidi, zaznamenal Ps.-Apolodóros, *Bibliothéké* 1,7/1. Autor VM 1,1 však čerpal spíše z Platónova dialogu *Protágorás*, 320c–323a. Podle obvyklé verze pověsti také orel vyjídal Prométheova játra (*iecur*), nikoli srdce (*cor*). Srdce však uvádí např. též Ps.-Hyg. *Fab.* 54. ■ II] Titus Livius, *AUC* 1,22; 1,31. Tullus Hostilius, dobyvatel Alby Longy, byl třetím ze sedmi legendárních římských králů (Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus); doložení jsou hlavně literární tradicí (Plútarchos, Livius). Kde ležela Alba Longa, není zcela jisté, ale předpokládá se, že na místě městečka Castel Gandolfo, které je dnes proslulé jako letní papežská rezidence, asi dvacet pět kilometrů jihovýchodně od Říma v Monti Albani, nad jezerem Albani.

PROMÉTHEUS Verzí mýtu o Títanu Prométheovi, Íapetovu synovi, je několik. Ta, kterou obsahují VM 1 i VM 2, pochází z jednoho z jejich nejdůležitějších pramenů, ze Serviova komentáře k Vergiliovým *Zpěvům pastýřským*.¹ Tato verze hovoří např. o tom, že oheň Prométheus získal tak, že přiblížil louč k ohnivému kolu slunečního vozu, když s pomocí Minervy vystoupil na nebe, a louč zapálil. Bohové pak z hněvu poslali na lidstvo nemoci a chudobu. V Serviově verzi se také vypráví o Prométheových astronomických a jiných znalostech: tato verze se zakládá na dramatickém díle, tradičně připisovaném Aischylovi. Aischylos napsal v letech 479–424 př. n. l. o Prométheovi trilogii, z níž se zachovala jen první část, *Upoutaný Prométheus* (Προμηθεὺς δεσμώτης), a fragmenty části *Odpoutaný*

1 Serv. ad Verg. *Ecl.* 6,42.

Prométheus (Προμηθεὺς λυόμενος). Historka o Tullu Hostiliovi je stejně jako ve VM opět tradována v Serviovi, původem je ovšem z Tita Livia.

Jiné verze, Hésiodova a dalších autorů, popisují Prométheovu krádež ohně v Héfaistově (Vulcanově) dílně a také to, že rozhněvaní bohové se slali v odplatu za to na lidstvo nejen nemoci, ale i ženu: Héfaistos vytvořil na jejich příkaz z vody a hlíny protějšek Prométheem stvořeného muže, ženu jménem Pandóra. Narození Pandóry bylo vyobrazeno např. na podstavci kolosální chrýselefantínové sochy Athény Parthenos, stojící v cele Parthenónu na Akropoli, kde scénu za své návštěvy viděl ještě Pausaniás ve 2. století n. l., který Pandóru popisuje takto: „podle Hésioda a jiných básníků byla Pandóra první ženou. Než se Pandóra narodila, ženské pokolení nebylo.“² Pandóra sice byla obdařena všemi dary, jak její jméno napovídá (πᾶν, tj. „všechno“, a δῶρον, tj. „dar“), ale přinesla s sebou i pověstnou „Pandóřinu skříňku“. Když neodolala a proti zákazu ji otevřela, vylétly z ní na svět různé starosti a obtíže, které pak už lidstvo nepřestaly stíhat. Hésiodos,³ od něž pochází nejstarší zmínka o Pandóřině „skříňce“, a po něm i další autoři neměli ovšem na mysli žádnou krabičku, truhličku či malou nádobku, jak si ji představujeme v moderní době a jak ji také od renesance zpodobovalo výtvarné umění. Používal se pro ni řecký výraz *pithos* („zásobnice“); latinský ekvivalent je *dolium*, „džbán“, „sud“.⁴ O těchto velkých keramických nádobách, v nichž se již v mínójsko-mykénské době uchovávaly trvanlivé potraviny a které se často až po okraj zapouštěly kvůli udržení stálejší teploty do země, se v naší práci zmiňujeme v různých kontextech. Džbány *pithoi* bývaly i více než dva metry vysoké, takže se někdy používaly i pro pohřební účely. Není také divu, že jedna z vizuálních představ o bojácném králi Eurystheovi, jemuž Héraklés přinesl ukázat uloveného erymanthského kance, zachycuje krále ukrytého právě v takovém velkém džbánu (srov. komentář a obr. 550 a 551 u VM 2,185). Ikonografie řeckých mýtů byla pochopitelně zakotvena v reáliích doby, v níž mýty vznikaly. Za naši současnou představu Pandóřiny skříňky je odpovědný humanista Erasmus Rotterdamský, který ve svém překladu Hésiodovy řecké práce do latiny zaměnil výraz *pithos* za *pyxis*, „dózička“,⁵ ev. „malá nádobka“, „skříňka“. Motiv Pandóry však ve VM 1 ani VM 2 obsažen není.

Prométheův dar ohně lidem se slavil v řeckých městech v době svátků zasvěcených bohům světla nebo ohně (Héfaistovi apod.).⁶ Zvykem bylo pořádat běh s hořícími pochodněmi; cílem bylo doběhnout jako první, aniž by pochodně zhasla. Pokud zhasla, atlet byl diskvalifikován a pochodně předal dalšímu závodníkovi. Běh s pochodněmi, který byl v Athénách součástí Panathénají, popisuje opět Pausaniás: „V Akademii je Prométheův oltář a od něho běží závodníci do města s planoucími pochodněmi. Závod spočívá v tom, že účastníci musí v běhu zároveň opatrovat planoucí pochodně. Zhasne-li, má ten první po vítězství a na jeho místo nastupuje druhý. Uhasne-li všem, není vítězství přirčeno nikomu.“⁷ Území, na němž Platón založil svou proslulou filozofickou školu, známé dnes pod souhrnným označením Akadémia, bylo již v 6. století př. n. l. za-

2 Pausaniás, *Cesta po Řecku* 1,24 (přel. BUSINSKÁ I, 1973, 72).

3 Hésiodos, *Erga* 60–105, zvl. 94 (přel. NOVÁKOVÁ 1976, 11–12: za řecké *pithos* užívá výraz sud).

4 HARRISON 1900, 99–100.

5 Srov. TREFNÝ 2013, 7 a 89.

6 Odvolává se na něj např. Hérodotos, *Dějiny* 8,98 (přel. ŠONKA 2004, 468).

7 Pausaniás, *Cesta po Řecku* 1,30 (přel. BUSINSKÁ I, 1973, 88).

OBR. 1. Římský sarkofág s mýtem o Prométheovi a stvoření člověka. Arles, kolem 240 n. l. Paříž, Louvre, inv. č. Ma 339

svěceno héróovi tohoto místa Hekadémovi (či Akadémovi) a spolu s ním tu byli uctíváni také Héfaistos, Athéna, Erós, Múzy a Prométheus. Závod s loučemi při Panathénajích začínal právě zde, u Prométheova oltáře či svatyňky, a vedl po široké cestě, zvané prostě „Cesta“ (*Dromos*), přes Kerameikos a dvojitou Dipylskou bránu do vnitřních Athén, na agoru a dále na Akropoli.⁸

Prométheovské téma o stvoření člověka a jeho životním údělu, ovlivněné Pýthagorovým a Platónovým filozofickým učením, je podrobně ztvárněno na několika římských sarkofázích. Jeden z nich pochází z doby kolem roku 240 n. l. (obr. 1) a nalezl se v 16. století ve staré římské nekropoli Alyscamps u jihofrancouzského města Arles (starověkého sídliště *Arelatum*). Sám název pohřebiště Alyscamps pochází z latinského sousloví *Elisii campi*, „Elysejská pole“. Nekropole je velmi rozsáhlá, byla v užívání snad patnáct set let, a to až do doby raného středověku. Její římské památky jsou jedněmi z nejvýznamnějších a nejpočetnějších mimo vlastní území Říma. Sarkofág s Prométheem byl skryt v hrobce biskupa Hilaria z Arles z 5. století n. l. Na jeho podélné straně je zleva nejprve zachycena Pallas Athéna s přílbou na hlavě a s gorgoneiem na hrudi (ke gorgoneiu srov. komentář u VM 2,135), která drží ochrannou ruku nad Prométheem, tvořícím z hlíny prvního člověka. Poté jsou směrem doprava zobrazena jednotlivá období lidského života. Průvodcem člověka je Hermés s okřídleným kloboukem na hlavě. Na životní osud člověka dohlížejí tři Parky (řecké Moiry), Sudičky, vytesané uprostřed výjevu: první postava je identifikována jako Lachesis s nebeským glóblem v ruce,⁹ vedle ní stojící Klóthó drží v rukou vřeten. Na třetí Parku, sedící Atropos, hledí Poseidón s trojzubcem v ruce. Atropos drží knihu osudu a jejím úkolem je nit na konci pozemské pouti člověka přetřhnout. Jako poslední z bohů vidíme Selénu, bohyni Měsíce a nočního nebe, která doprovází po konci života lidskou duši, kdežto tělo přijme matka Země (*Terra*), zobrazená vpravo dole.

Na římském mramorovém sarkofágu ze 4. století n. l., pocházejícím z Puteoli (dnešní jihoitalské Pozzuoli) a dnes uloženém v Národním archeologickém muzeu (Museo Archeologico Nazionale) v Neapoli, se některé výše zmíněné mytické postavy opakují také, ale kompozice s výjevem o Prométheově stvoření člověka je jiná (obr. 2). Uprostřed na zemi leží první člověk, kterého Prométheus uhnětl z vody a hlíny. U hlavy člověka sedí jeho tvůrce Prométheus, rukou si podpírá vousatou bradu, druhou

8 GOETTE 2001, 61–62, 139–140. Srov. též BANOU — BOURNIAS 2014, 294.

9 Sarkofág je takto popsán v LIMC VI/1, 1992, 645 (s.v. Moirai, č. 54), a v LIMC VII/1, 1994, 546 (s.v. Prometheus, č. 104). Správné určení atributu coby nebeského glóbu potvrzuje o málo mladší sarkofág (z doby kolem roku 300 n. l.) z Kapitolských muzeí, inv. č. 329 (LIMC VII/1, 1994, 546, s.v. Prometheus, č. 105), kde je glóbus, umístěný na podstavci, vysvětlen jako instrument, s jehož pomocí Lachesis vytváří životní osud (horoskop) nově stvořeného člověka. Podobně také Lachesis na ještě o něco mladší mozaice z Pafu drží nebeský glóbus, srov. komentář u VM 2,22 a obr. 338.

OBR. 2. Římský sarkofág s mýtem o Prométheovi a stvoření člověka. Puteoli, 4. stol. n. l. Neapol, Museo Archeologico Nazionale, inv. č. 6705

OBR. 3. Héraklés osvobozuje Prométhea na Kavkaze. Červenofigurový řecký lékythos nalezený v Apulii, kolem roku 340 př. n. l. Mnichov, Staatliche Antikensammlungen

rukou se dotýká hlavy svého výtvaru a přemýšlí. K hrudi hliněné sochy lehce došlapuje malý Cupido. Mezi Prométheem a Cupidem je již připravená Parka (Moira) s vřetenem, která co nevidět začne odvíjet nit života prvního stvořeného člověka. Předtím však člověk musí být ještě obdařen životem, duší — proto je mezi Cupidem u hrudi člověka a jeho paralelou u nohou Prométheova výtvaru přítomna také Psýché (Anima), lidská duše. V dolním plánu je vedle nohou hliněné sochy stvořeného člověka Vulcanus, z jehož dílny Prométheus podle platónské verze mýtu ukradl pro lidstvo oheň (tedy nikoli z kola vozu slunečního boha, jak čteme v Serviovi a ve VM). Pololežící postava vpravo dole je nejspíše matka Země (Terra). Vlevo dole lze rozpoznat trojhlavého Kerbera; na řetězu jej drží snad Proserpina, vládkyně podsvětí. V horním pásmu je vlevo nad Prométheem vousatý Neptunus s delfínem v levé a trojzubcem v pravé ruce; vedle něj, přímo nad Prométheem, přijímá Mercurius se svou typickou holí v ruce (latinsky zvanou *caduceus*, řecky *kérykeion*, srov. komentář u VM 1,117) od sousední Junony váček s penězi. Juno tak prostřednictvím posla bohů Mercuria posílá odměnu Plútónovi, určenou k vykoupení duše člověka. Vedle Junony stojí Jupiter; hlavička v pozadí mezi Junonou a Jovem snad patří Ísídě. Vlevo a vpravo nahoře výjev uzavírá a lemují Selénia a Héliúv vůz, vůz noci a dne; symbolizují mj. to, že se celý děj odehrává během jediného dne. Jak výstižně říká badatelka Olga Raggio, „v řecko-římském světě prvních křesťanských staletí hrál mýtus o Prométheovi roli jakési ‚pohanské Genesis‘“.¹⁰ Ústřední téma Prométhea u hlavy hliněného člověka skutečně výrazně připomíná křesťanské obrazy (iluminace v rukopisech apod.) Stvořitele s prvním stvořeným člověkem. Římská představa Prométhea jakožto stvořitele lidstva nepochybně ovlivnila středověkou ikonografii první biblické knihy *Genesis*.

Jinou část báje, a sice Héraklea, který přišel osvobodit Prométhea přikovaného na Kavkaze, zachycuje např. výjev na červenofigurové řecké váze (lékythu) z doby kolem roku 340 př. n. l., nalezené v italské Apulii (obr. 3). Prométhea nechal připoutat ke skále sám rozhněvaný Zeus poté, co Prométheus ukradl pro lidi oheň. Až Héraklés na cestě pro jablka Hesperidek Prométhea osvobodil (srov. VM 2,82).

10 Srov. RAGGIO 1958, 47: „In the Graeco-Roman world of the first Christian centuries the myth of Prometheus plays the role of a sort of *Genesis secundum gentiles*“.

<VM 1,2>

NEPTUNUS A MINERVA

Když se Neptunus a Minerva přeli o jméno Athén, bohové usoudili, že by se město mělo nazývat jménem toho, kdo lidem nabídne lepší dar. Neptunus tehdy udeřil do břehu a vyvedl koně, zvíře vhodné do válek. Minerva mrštila oštěpem a stvořila olivovník: tato věc byla jakožto znamení míru uznána za lepší. Proto bylo město nazváno Athény podle Minervina jména, protože řecky se jí říká Attis.¹

Srov. též VM 2,142. ■ I] Jak poznamenává ZORZETTI — BERLIOZ 1995, 3, výraz *Attis* je podle Servia a dalších autorů starým pojmenováním Attiky.

SOUPEŘENÍ ATHÉNY A POSEIDÓNA Soupeření Athény a Poseidóna popisuje již Hérodotos v 5. století př. n. l. v *Dějínách*: „Na Akropoli je chrám Erechthea. . . a v tom chrámu je olivový strom a mořská voda, které tam podle athénské pověsti dali jako důkazy své přízně Poseidón a Athéna, když se přeli o tuto zemi.“¹¹ O sedm set let později Pausaniás v *Cestě po Řecku* 1,24 v kapitole o uměleckých pokladech na athénské Akropoli píše: „Je tu vyobrazena i Athéna, jak dala vzniknout olivovému stromu, a Poseidón, jak dal vytrysknout mořské vlně.“¹² Na Akropoli byla každopádně tato významná místní pověst zachycena na západním štítu (pedimentu) Parthenónu, tj. na tom, který je otočený směrem k propylajím (obr. 4). Sochařská výzdoba pedimentu z let 437–432 př. n. l. představovala jeden z nejkrásnějších dokladů řeckého klasického umění a pocházela z Feidiovy dílny, bohužel se dochovala jen velmi torzovitě. Ve středu kompozice byla Athéna s kopím a svým olivovníkem, vedle ní stál Poseidón s trojzubcem a pramenem vody tryskajícím u jeho nohou. Po obou jejich stranách stály dvoukolé vozy, bigy, vždy se dvěma zapřaženými koňmi. Athéniným vozatajem byla bohyně Níké a vozatajem Poseidóna jeho choť Amfitrité. Za nimi běželi poslové bohů, Hermés a Íris. Směrem do boků štítu pak byli jak mnozí bohové, tak héroové sledující soupeření. Nechyběl mezi nimi ani král Kekrops s dcerou Pandrosou (takto interpretovaná dvojice mužského a ženského torza má inv. č. Akr. 14935 a z pedimentu byla snata až v roce 1977 kvůli velkému znečištění athénskému ovzduší). Snad tu byla také Óreithyia, Erechtheova dcera, a její a Boreovi synové Zétés a Kalais. Figur na západním a východním štítě bylo přibližně padesát, o identifikaci řady z nich však nepanuje shoda. Valnou část výzdoby totiž roku 1687 zničil výbuch střelného prachu, uskladněného uvnitř Parthenónu. I další osud toho, co zbylo, byl velmi pestrý a pohnutý. Fragменты soch se dostaly do různých muzeí: v Britském muzeu v Londýně jsou poškozené busty obou protagonistů Pallas Athény a Poseidóna, jiné zlomky jsou v Athénách či Paříži. Poslední kusy štítu pak byly z chrámu snaty koncem 80. let minulého století.

K dokladům zachycujícím Athénin a Poseidónův střet patřil zřejmě také výjev na černofigurové váze z akropolského muzea (inv. č. Akr. 923) z doby již kolem roku 540 př. n. l. Pokud je interpretace výjevu správná, znamenalo by to, že tento státotvorně důležitý attický mýtus byl znám a zobrazován již v archaické době.¹³

- 11 Hérodotos, *Dějiny* 8,5 (přel. ŠONKA 2004, 455–456). — Srov. též mj. Ovid. *Met.* 6,70–82; Ps.-Hyg. *Fab.* 164; Ps.-Apolodóros, *Bibliothéké* 3,14/1; Serv. ad *Verg. Georg.* 1,12 (Servius uvádí, že Poseidón vyvedl ze skály koně, nikoli pramen vody).
- 12 Pausaniás, *Cesta po Řecku* 1,24 (přel. BUSINSKÁ I, 1973, 71).
- 13 MARX — GISLER 2011.

OBR. 4. Soupeření Athény a Poseidóna na západním štítě Parthenónu na athénské Akropoli. Athény, Nové akropolské muzeum, rekonstrukce K. Schwerzek

Téma zápasu Athény s Poseidónem o hegemonii v Attice je zachyceno i na červenofigurové attické hydrii (nádobě na vodu) nalezené roku 1980 v rozbitém stavu v makedonské Pelle. Vystavena je v tamním moderním muzeu (inv. č. 80514), otevřeném v roce 2010.¹⁴ Hydria vznikla v dílně athénské malíře Pronoma, dostala se však až do Pelly, vzdálené od Athén téměř 550 kilometrů. V Pelle byla užita jako urna na spálené ostatky neznámé osoby; byla uložena na pohřebišti v oblasti agory. Pochází z přelomu 5. a 4. století př. n. l. Hlavním zobrazeným tématem na ní je souboj Athény s Poseidónem o nejlepší dar věnovaný božstvy Athénám, přičemž výjev zachycuje okamžik, kdy vítězství již Zeus přiřkl Athéně. Učinil tak prostřednictvím jasně bílého velkého blesku propleteného jejím olivovníkem. Také bohyně Níké stvrzuje vítězství a korunuje strom věncem. Děj se odehrává před tváří mytického athénské krále Kekropa s hadíma nohama, který výjevu přihlíží v úloze soudce. Poražený Poseidón se se svým koněm, delfínem pod nohama a v doprovodu Tritóna a Amfitrity vzdaluje ze scény. Zobrazení jsou též Dionýsos (sedící na bílém panteru a s thyrsom v ruce), Hermés (držící svou typickou hůl řecky nazývanou *kérykeion*), Apollón (s vavřínovou ratolestí) a Artemis (s loučí). Badatelé se váze detailně věnují, protože se s pomocí její ikonografie daří vyjasňovat některé detaily ze západního parthenónského štítu, s nímž je váza současníkem. Nadto je známo, že malíř Pronomos se ve svých vázách inspiroval soudobými Feidiovy díly: historikové si např. povšimli, že attická přilba Pallas Athény, vyobrazená na váze z Pelly, musí být ovlivněna přilbou Feidiovy Athény Parthenos, která v té době stála na Akropoli.

Kromě zobrazení důležitého attického mýtu je však váza nalezená v Pelle patrně nositelkou ještě dalšího významu. Mezi Apollónem a Artemidou je namalována postava mladého muže s hadem plazícím se mu přes rameno na hrud'. Had i umístění figury na čestném místě mezi božstvy napovídá tomu, že mladík je zřejmě hērós. Jenifer Neils¹⁵ ve svém článku předkládá zajímavou hypotézu, že může jít o Kychrea, pozdějšího Telamónova¹⁶ děda, který pocházel z ostrova Salamíny. Hērós Kychreos na váze trubicí na dlouhou, tenkou a rovnou trubku (či spíše píšťalu) zvanou *salpinx*.¹⁷ Vyráběla se z bronzu a její zakončení mělo zvonovitý tvar. Měřila zhruba jeden metr a užívala se především v bitvách jako válečná polnice. Roku 480 př. n. l. se odehrála rozhodující námořní bitva řecko-perských válek v Sarónském zálivu mezi pevninským Řeckem a ostrovem Salamínou, dříve zvaným Kychreia a patřícím Athénanům. Zúčastnil se jí také řecký

14 Váza je obrazově zdokumentována v knize LILIBAKI-AKAMATI et al. 2011, 44–53 a popsána v článku NEILS 2013.

15 NEILS 2013.

16 K Telamónovi srov. komentář u VM 1,143.

17 Pausaniás, *Cesta po Řecku* 2,21 se zmiňuje např. o svatyni Athény přízviskem Salpinx v Argu: „Svatyni Athény jménem S polnicí (Salpinx) zbuoval Hégeleós“ (přel. BUSINSKÁ I, 1973, 167).

dramatik Aischylos (stejně jako již předtím vítězné bitvy u Marathónu), který pak ve hře *Peršané (Persai)*,¹⁸ uvedené v Athénách roku 472, oslavil řecké vítězství. Posel, který dorazí na scénu a vzrušeně vypráví o průběhu bitvy a zkáže Peršanů, popisuje zvuk válečných polnic (*salpinges*), na něž troubili Řekové ze salamínského břehu, což Peršané dobře slyšeli přes záliv až na pevninu. Zvuk polnic před začátkem bitvy spolu s válečným řeckým sborovým zpěvem na Aischyla velmi zapůsobil a stal se pro něj symbolem závěrečné vítězné bitvy po mnohaletých a vyčerpávajících bojích s Peršany.¹⁹ Podobným symbolem se pro malíře Pronoma stala postava salamínského héra Kychrea, troubícího na salpingu. Několik dalších detailů vázy autorka navíc vykládá jako reminiscenci na bitvu vyhranou Řeky roku 490 př. n. l. u Marathónu. Tím se malba na váze přesouvá do nových kontextů, dostává aktuální význam, kdy rovina dávných mýtů splývá se soudobou řeckou skutečností.

Jenifer Neils si také klade otázku, komu tak výjimečná váza v Makedonii mohla patřit nebo čí popel v ní mohl být uložen. Je docela možné, že to byl nějaký Athéňan, protože ti tehdy nebyli na makedonském dvoře žádnou výjimkou. Jedním z nejslavnějších Athéňanů, kteří v dané době v Pelle žili, byl dramatik Eurípidés. Narodil se na ostrově Salamíně přibližně v době bitvy u tohoto ostrova. V posledních letech svého života působil a tvořil na dvoře makedonského krále Archeláa a zemřel v Pelle roku 406 př. n. l. Z několika detailů a analogií autorka příspěvku soudí, že hydria mohla být Pronomovou poctou právě Eurípidovi: vede ji k tomu mj. Dionýsos zobrazený na váze, jenž do mýtu o soupeření božstev nad Athénami nepatří, ale naopak byl úzce spjat s divadelnictvím. Pohybujeme se tu ovšem v oblasti hypotéz...

Ve středověku téma soupeření Athény a Poseidóna rezonovalo také: lze alespoň výběrově připomenout iluminaci k textu *Knížky o obrazech bohů (De deorum imaginibus libellus, DI)* v rukopise Vatikán, BAV, Reg. lat. 1290, fol. 4r. Překlad knížky přinášíme na konci druhého dílu naší práce a iluminace je popsána v komentáři u DI 16.

<VM 1,3>

SKYLLA

Existovaly dvě Skyllly: jedna byla dcerou Forka a Krataiidy. Zamiloval se do ní mořský bůh Glaukos, ačkoli jeho samého milovala Kirké, ale on jí pohrdl. Kirké se proto rozhněvala a otrávil pramen, v němž se Skylla byla zvyklá umývat. Když do něj dívka vstoupila, střed jejího těla se proměnil v divoká zvířata.

Druhá Skylla byla dcerou megarského krále Nísa. Proti Megarským bojoval — a předtím již porazil Athéňany — Mínós, a to kvůli záhubě svého syna Androgea, kterého lstí zavraždili Athéňané a Megarští. Nísova dcera Skylla se do Mínóa zamilovala. Aby se nepříteli zalíbila, ustříhla otci rudý pramen vlasů a nabídla jej Mínóovi. Nísovi totiž bylo souzeno kralovat tak dlouho, dokud kadeř zůstane neporušená. Mínós však poté Skyllou opovrhl a ona se z bolesti

¹⁸ CANFORA 2004, 143 a 160.

¹⁹ Aischylovi *Persai (Peršané)* ve skvělém nastudování Řeckého národního divadla byli 25. července 2020 uvedeni ve starém divadle v Epidauru. Televize v době koronavirové pandemie přenášely představení živě do celého světa.

proměnila v ptáka. Také Nisos zemřel a božím slitováním se proměnil do podoby ptáka. Oba tito ptáci k sobě dodnes chovají velké nepřátelství.

Srov. též VM 2,146; VM 2,196 s komentářem o Skylla, Forkově a Krataiidině dceři, a o Skylla v Tiberiově Sperlonze.

MEGARSKÁ SKYLLA Mýtus o druhé Skylla vypráví o dceři krále Nísa a o vůdci nepřátelského krétského vojska králi Mínóovi. Do něj se Skylla zamilovala a byla kvůli němu ochotna zradit svého otce. Když otec spal, ustříhla mu rudý pramen vlasů, na němž závisel jeho život. Báji zpracoval řecký dramatik Aischylos; najdeme ji ve druhé části Aischylovy trilogie *Oresteia*, sestávající z tragédií *Agamemnón*, *Choéforoi* (*Obětující ženy* nebo také *Oběť mrtvým* či *Oběť na hrobě*, jak se v češtině překládá) a *Eumenides* (*Usmířené Lítice* či *Smír*): „Nenávisti si zaslouží dle pověsti / také krvavá Skylla, / která Nísa, svého otce, zničila, / chtíc nepřátelům prospěti. / Náramkem, kutým ze zlata, / svedl ji Mínós; / vzala pak otci, ta drzá, lstně, / když byl pohroužen ve snu, / vlas, jenž ho činil nesmrtným: / propadl Hermově moci.“²⁰ O zhruba pět set let později se jí obšírněji věnoval v latinských *Proměnách* Ovidius.²¹ Mýtus ztvárnil také Pseudo-Hyginus, který do samostatných kapitolek oddělil vyprávění o megarské Skylla, Nisově dceři, a o obludné Forkově dceři Skylla se šesti psími hlavami kolem pasu, které uchvacují námořníky plující kolem ní mořskou úžinou.²² Poté, co megarská Skylla zbavila krále Nísa jeho životní síly, proměnil se Nisos v mořského orla a na věky pronásleduje svou dceru Skyllu, proměněnou také v jakéhosi ptáka (latinsky *ciris*, odvozeno z řeckého κείρω, „stříhám“): „jsouc změněna v ptáka, / sluje střížka: ten název jí dán, že stříhala vlasy.“²³ Tuto klíčovou epizodu vyprávění o megarské Skylla²⁴ zobrazuje řada renesančních a pozdějších dřevořezů a rytin, často provázejících např. raná vydání Ovidiových *Proměn* i dalších oblíbených mytologických příruček, zdá se však, že antické výtvarné zpodobení příběhu nebylo tak běžné. V Pompejích, v tzv. Domě Dioskúrů (VI.9.6–7), se v pokoji č. 43 vedle nástěnné malby s narozením Adónida z Myrrhy, proměněné ve strom, zachovala také malba, na níž Skylla podává Mínóovi Nisovu ustřiženou kadeř.²⁵ Stojící Skylla se naklání s pramenem vlasů v ruce k sedícímu Mínóovi, který se v hrůze nad jejím činem odvrací a v odmítavém gestu natahuje před sebe ruku. Je tím současně vyjádřeno i morální odsouzení Skyllina zločinu.

Nisos byl legendárním králem v Megarech²⁶ a zjevně se na něj vzpomínalo a byl ctěn do té míry, že po něm byl pojmenován tamní přístav Nísaia (Νίσαια, lat. *Nisaea*).²⁷ Pausaniás píše, že „Megarští ještě i nyní nazývají přístav Nísaiu po něm“.²⁸ Podle Thúkýdida tam byl dokonce vystavěn na jeho počest chrám: „Vojáci ležící v Nísaii a Mínóji nepřekročí cestu vedoucí od bran Nísova chrámu k chrámu Poseidónovu a odtud přímo k mostu do Mínóje.“²⁹ Megara ležela v západní části Attiky, u Sarónského zálivu, nepříliš daleko od ostrova Salamíny, a postupně se stala prosperujícím obchodním střediskem, provozujícím obchod jak na pevnině, tak díky přístá-

20 Aischylos, *Choéforoi* 612–622 (přel. MERTLÍK — STIEBITZ 1970, 122). Srov. též HOPMAN 2013, 117.

21 Ovid. *Met.* 8,1–151.

22 Ps.-Hyg. *Fab.* 198 a 199 (přel. HADRAVOVÁ 2013a, 122–123).

23 Ovid. *Met.* 8,150–151 (přel. STIEBITZ 1967, 173). Ps.-Hyg. *Fab.* 198 mylně uvádí, že *ciris* je mořská ryba.

24 Motiv ustřižených vlasů s životní silou je znám také z biblického příběhu o Samsonovi a Dalile.

25 HADRAVOVÁ 2013a, 35; NEWBY 2016, 186–189.

26 SMITH II, 1870–1872, 311–317.

27 HORNBLLOWER — SPAWFORTH — EIDINOW 2012, 1018.

28 Pausaniás, *Cesta po Řecku* 1,39 (přel. BUSINSKÁ I, 1973, 106).

29 Thúkýdídés, *Dějiny peloponnéské války* 4,118/4 (přel. BAHNÍK 1977, 290).

vu a loďstvu i v zámoří. Kolonizátoři z Megar založili již v 7. století př. n. l. např. osadu Byzantion (pozdější Kónstantínopolis, Cařihrad, dnešní Istanbul) a další města v Propontidě, ale již předtím zakládali sídliště i na Sicílii (srov. např. osadu Megara Hyblaia). Protože Megara ležela několik set metrů od moře, byla již v 5. století př. n. l. spojena se svým přístavem Nísaiou cestou, která byla lemovaná obrannými zdmi a hradbami (jakousi obdobou Themistokleových hradeb kolem cesty propojující Athény s jejich přístavem Peiraieem). Součástí přístavu byl i skalnatý kopec zasahující snad jako poloostrov do moře (některými autory je popisován jako malý příbřežní ostrůvek) Mínóa (Μινώα). Také jeho jméno připomíná bájnou dobu, kdy tu kotvilo krétské loďstvo krále Mínóa a obléhalo Nísovo město. Přesná poloha Nísaiie však dnes už není zcela zřejmá, protože tvárnost pobřeží se změnila.

<VM 1,4>

TÉREUS A PROKNÉ

Téreus byl thráckým králem. Za manželku si vzal dceru athénskému králi Pandíona, která se jmenovala Prokné. Po nějaké době jej Prokné požádala, že by chtěla vidět svou sestru Filomélu. Téreus se tedy vypravil do Athén, aby dívku přivedl, ale po cestě ji znásilnil a vyřízl jí jazyk, aby nemohla o zločinu promluvit. Filoméla však stížnost vepsala svou krví do šatu a poslala jej sestře. Když se to Prokné dozvěděla, zabila syna Itya a předložila ho otci na hostině. Poté se všichni proměnili v ptáky: Téreus v dudka, Itys v bažanta, Prokné ve vlaštovku a Filoméla ve slavíka.

Srov. též VM 2,261.

TÉREUS A PROKNÉ Mýtus je zobrazen na několika objektech; jedním z nich je červenofigurový střep vázy z Apulie, nalezený v jihoitalské Poseidónii (Paestu). Vousatý Téreus s nožem v ruce vybíhá ze dveří a od něj utíkají na obě strany pryč dvě ženy, Filoméla a Prokné; jedna je dochovaná již jen velmi kuse. Jejich běh naznačuje dramatickost děje. Fragment se nachází v Drážďanech, v Staatliche Kunstsammlungen, Albertinum (inv. č. ZV 2891). Stejně tak na jině, tentokrát černofigurové attické váze je vidět Térea běžícího s dlouhým mečem, jak pronásleduje patrně Proknu. Na druhé straně vázy nejspíš utíkají Filoméla a Prokné. Těsně nad hlavami obou žen sedí ptáčky, předznamenávající jejich proměnu. Váza, datovaná do konce 6. či začátku 5. století př. n. l., je uložena v Neapoli, Museo Archeologico Nazionale, inv. č. 145468.

Sousoší Prokny a Itya vytvořil kolem roku 415 př. n. l. jako votivní dar pro athénskou Akropoli sochař Alkamenés z Lémnu, Feidiův pokračovatel.³⁰ Za atribuci díla Alkamenovi vděčíme Pausaniovu údaj: „Proknu, hodlající usmrtit synáčka, i samého Itya sem věnoval Alkamenés.“³¹ Na jiných místech se zmiňujeme o Alkamenových kultovních sochách, jednak soše boha Dionýsa pro jeho chrám na jižním svahu Akropole (srov. komen-

30 TRIANTI 1998, 328, 395–396 a 403 (foto sousoší).

31 Pausaniás, *Cesta po Řecku* 1,24 (přel. BUSINSKÁ I, 1973, 71).

tář u VM 1,118), jednak boha Héfaista pro athénské Héfaisteion (srov. komentář a obr. 206 římské kopie Héfaistovy hlavy u VM 1,126). Již bezhlavé a bezruké torzo Prokny, o níž se opírá velmi poškozený Itys, do značné míry již jen ve formě plochého obrysu, se dnes nachází v Novém akropolisském muzeu v Athénách, inv. č. 1358. Předpokládá se, že výjev znázorňuje okamžik, který bezprostředně předcházel Ityovu zavraždění: Prokné držela v jedné ruce nůž a druhou rukou zakláněla synovu hlavu, aby odkryla jeho krk jako u obětního zvířete. Itys měl snad původně na hlavě dokonce kovový obětní vínek. Badatelé zdůrazňují sochařův inovativní důraz na etický rozměr chvíle, kdy se patrně nic netušící dítě tiskne důvěřivě k nohám své matky, jak prozrazuje zanoření jeho nahého těla do drapérie matčina šatu.³² Sousoší se po stránce jak stylistické, tak chronologické dává do souvislosti s Karyatidami na Erechtheiu.

Jen ve fragmentech se zachovala soudobá Sofokleova tragédie *Téreus*; oba umělci, Alkamenés a Sofoklés, byli patrně v tvůrčím kontaktu. Téreus proměněný v dudka se také stal východiskem pro rozehrání děje Aristofanovy komedie *Ptáci* z roku 414 př. n. l.,³³ který však již s mýtem dál nijak nesouvisí.

<VM 1,5>

KYKLÓPS A ÁKIS

Kyklóps prý miloval nymfu Galateiu. Ta však byla zamilovaná do jakéhosi pastýře Ákida a Polyfémem opovrhla. Polyfém se rozhněval a Ákida zabil. Galateia prý Ákida později z lítosti proměnila v pramen, který se až dodnes podle něj jmenuje Ákis.¹

Srov. též VM 2,201 s komentářem o Kyklópu Polyfémovi. ■ I] Oním pramenem je říčka dnes nazývaná (*fiume*) *Aci*, která teče na jihovýchodě pod Etnou na Sicílii, v oblasti Acireale.

KYKLÓPS POLYFÉMOS A GALATEIA Ozdobnou desku z bílého mramoru z lomů v okolí italského města Luna (poblíž Carrary), na níž je vytesaný reliéf s tvářemi Kyklópa Polyféma a nymfy Galateie, najdeme v Národním římském muzeu (Museo Nazionale Romano) v Palazzo Massimo v Římě (obr. 5). Polyféma tu nepochybně charakterizuje třetí oko uprostřed jeho čela (to je přidáno ke dvěma očím navíc, jak bývalo obvyklé) a v souladu s bájí je představen jako pastýř, s věncem z obilných klasů ve vlasech a se sýringou, píšťalou z nestejně dlouhých rákosových stébel svázaných dohromady v jedné řadě. Hlava nymfy Galateie, personifikace mořské pěny, se vynořuje z vln, z nichž vyskakuje delfín. Panel se datuje do druhé poloviny 1. století n. l. a našel se již roku 1931 v prostoru starověkého divadla u Dianiny svatyně na lokalitě zvané Valle Giardino, nedaleko jezera Nemi jihovýchodně od Říma (k jezeru srov. komentáře u VM 1,46 a VM 2,244).

Existuje také zhruba stejně stará nástěnná malba s Galateiou, která objímá zamilovaného Polyféma. Pochází z Pompejí, snad z let 50–79 n. l., a dnes

32 NEER 2010, 169–181.

33 CANFORA 2004, 236.

je ve sbírce Národního archeologického muzea v Neapoli, gabinetto segreto, inv. č. 27687. V císařské venkovské vile Agrippy Postuma v Boscoreale (zvaného též Boscotrecase, srov. k němu komentář u VM 2,175), dalším městě zasypaném po výbuchu Vesuvu, se v pokoji č. 19 našla nástěnná malba s hornatou krajinou, v níž odpočívá Kyklóps Polyfémus na kameni a dvoří se Galateii, která ve výrazně žlutém chitónu sedí na delfínu u mořského pobřeží. Zajímavé je, že v horním plánu malby je Polyfémus zopakován ještě jednou: tentokrát stojí na útesu nad mořem a chystá se mrštit obrovský balvan, který zvedá nad hlavu, na loď s prchajícím Odysseem a jeho druhy. Na jedné malbě jsou tedy zachyceny epizody z obou hlavních příběhů s Kyklópem Polyfémem. Malba vysoká téměř dva metry se datuje do konce 1. století př. n. l. Uložena je v New Yorku, v Metropolitním muzeu umění, inv. č. 20.192.17.³⁴ Její reprodukci nepublikujeme, protože malba je již hodně potemnělá a byla by málo zřetelná. Z měst zasypaných výbuchem Vesuvu však pochází ještě i jiná malba (obr. 6), na níž se Polyfémus teprve poprvé setkává s Galateiou; nymfa drží v ruce vějíř a dívá se na Kyklópa. Nástěnná malba zdobila buď dům v Pompejích nebo v Herculaneu, což už dnes není přesně známo, protože její dokumentace začíná víceméně až po přenesení do Portici, kde bylo v minulosti velké provizorní úložiště nálezů, než byly přestěhovány do neapolského Národního archeologického muzea.

Báji o neopětované lásce hrubého a zarostlého Kyklópa Polyféma ke Galateii zpracoval Theokritos a po něm Ovidius. Theokritos ze Syrákús byl helénistický básník 3. století př. n. l., tvůrce žánru bukolické poezie a idyly, čímž se stal Vergiliovým předchůdcem. Působil v Syrákúsách, ale i v Alexandrii a na ostrově Kóu. V jeho básni, situované na úpatí Etny (což převzal i Ovidius), se Kyklóps marně dovolává Galateiiny lásky. Ovidius³⁵ zpracoval báji o Polyfémovi, nešťastně zamilovaném do Galateie, s větší mírou děje a přidal i dramatický motiv Ákida, který v Theokritovi není obsažen. Ovidiova Galateia vypráví svůj příběh Skylle, mořské nestvůře s dívčí tváří, žijící v Messinské úžině. Popisuje jí svou náklonnost k mladičkému Ákidovi, na

OBR. 5. Kyklóps Polyfémus a nymfa Galateia na reliéfu ze 2. poloviny 1. stol. n. l. Řím, Museo Nazionale Romano, Palazzo Massimo, inv. č. 112157

OBR. 6. Setkání Polyféma s Galateiou. Nástěnná malba z Pompejí nebo Herculanea. Neapol, Museo Archeologico Nazionale, inv. č. 8983

34 Nálezy z vily jsou rozděleny mezi Národní archeologické muzeum v Neapoli a Metropolitní muzeum umění v New Yorku. K malbě s Polyfémem srov. BLANCKENHAGEN — ALEXANDER — PAPADOPULOS 1962, 38–43, plates 40–43.

35 Ovid. *Met.* 13,740–896.

něž však neohrabaný a surový Polyfémos žárlil; dokonce se snažil zjemnit svůj divoký vzhled, „aby se líbil, / najednou hráběmi češe své hrubé a ježaté vlasy, / najednou srpem si utínat začne vous tvrdý a dlouhý, / najednou v zrcadlo moře se dívá a šlechtí si tváře“.³⁶ Prvek Kyklópsa hrubého vzhledu pastýře či rolníka převzal Ovidius patrně právě z Theokrita.³⁷ Polyfémovi však snaha o zjemnění zevnějšku nijak nepomohla, nymfa jím pohrdla, a když Kyklóps přistihl Galateiu v Ákidově přítomnosti, v záchvatu zuřivosti na něj hodil balvan, který jej zabil, když se mladík snažil z Polyféмова dosahu uplavat. Náhle se však „až po pás vynořil jinoch / s novými růžky, znakem to řek, má z rákosí věnec; / byl to můj Ákis, však větší a modrozelený v tvářích, / byl to můj milený Ákis, v proud říční změněný právě, / bohem řeky se stal, jež doposud po něm má jméno.“³⁸ V 16. století poskytlo Ovidiovo vyprávění o proměně Ákida v říčního boha literární předlohu Giovannimu da Udine, který celou báji detailně ztvárnil na deseti panelech štukové výzdoby v exedře lodžie renesanční vily Madama v Římě.³⁹ Na nejdramatičtějším z panelů se rozhněvaný Kyklóps Polyfémos před stromem, na němž visí jeho sýrinx, chystá hodit balvanem po Ákidovi, plavajícím u obrovských nohou, zatímco nic netušící Galateia se prochází v pozadí vlevo. Ve stejném pokoji vily se našla i druhá mytologická scéna, s Perseem a Andromedou (k ní srov. stručný komentář u VM 2,136). Ačkoli je ladění obou nástěnných maleb obdobné, podle detailních analýz se soudí, že je vytvořili dva různí umělci.⁴⁰ Vila byla vyzdobena také mnoha egyptizujícími motivy.⁴¹

„Pramen Ákis“, o němž se VM 1,5 zmiňuje, byl ztotožněn s říčkou Fiume di Aci na východním pobřeží Sicílie, na úpatí Etny. Vyvěrá pod skálou vzniklou ztvrdnutím lávy a záhy se vlévá do moře u Acireale v provincii Catania (ve starověku to bylo Acium).⁴² Sem se tedy také lokalizoval děj báje.

36 BUREŠ 1974, 367.

37 Theokritos, *Idyly* II (přel. KUTHAN 1946, 47–49; DĚDINA — KUTHAN — NOVOTNÝ — VAŇORNÝ 1977, 67–70).

38 BUREŠ 1974, 371.

39 Podrobněji k výzdobě vily Madama srov. MÁCHALOVÁ — CHVATÍK 2019, 240–319, příběh Polyféma a Galateie, provázený fotografiemi, srov. 288–293.

40 BLANCKENHAGEN — ALEXANDER — PAPADOPULOS 1962, 44–45.

41 Podrobněji srov. KNAUER 1993.

42 SMITH I, 1870–1872, 21.

43 Podobný nápis se našel i jinde, a to např. ve vchodu do pompejského domu VII.i.46, kde zní: *Salve, lucrum!* = „Buď vítáno, bohatství!“; je to jakési ocenění prosperity (srov. COOLEY 2004, 168–169; COOLEY — COOLEY 2013, 257, CIL X 874).

<VM 1,6>

SILVANUS A KYPARISSOS

Silvanus je bohem lesů. Miloval chlapce jménem Kyparissos, který měl velmi krotkou laň. Když ji Silvanus z neznalosti zabil, chlapec zemřel žalem. Bůh, jeho milenec, jej proměnil v cypřiš, strom jeho jména,¹ a ten prý pak měl pro útěchu.

Srov. též VM 2,204; VM 2,205. ■ I] Cypřiš je řecky κυπάρισσος, latinsky *cupressus*.

KYPARISSOS V Pompejích byl roku 1876 odkryt dům nazvaný Casa *lucrum gaudium* (VI.14.39). Dům byl pojmenován podle dvou slov napsaných na okraji impluvia: *lucrum* = „zisk“, „výdělek“, „výtěžek“, „bohatství“; *gaudium* = „radost“.⁴³ Na severní stěně exedry domu se našla poškozená malba s obrazem Kyparissa. Podle tehdejších popisů, všimajících si i barevnosti obrazu, stál na ní nahý mladík ve vysokých žlutých loveckých botách, s fialovým pláštěm přes ramena a se dvěma oštěpy v ruce na pozadí skalnaté krajiny. Otočen byl směrem k divákovi. Vedle něj byl malý, dětský Erós, který se chystal vystřelit svůj šíp směrem ke Kyparissovi. To je zjevně odkaz na Silvana, italského a etruského boha lesů, který se do Kyparissa zamiloval. U no-

hou mladíka byla zraněná, do klubíčka stočená laň. Dnes již existuje jen stará, nedatovaná černobílá fotografie malby, na níž vidíme, že horní část malby, a to včetně Kyparissovy hlavy, byla již tehdy ztracena. Malba s inv. č. 16318 zůstala na svém původním místě v Pompejích. Během bombardování v roce 1943⁴⁴ byl ovšem tento dům spolu se sousední zástavbou silně poškozen, včetně maleb. Ani malba s Kyparissem bohužel dnes již neexistuje.

Další malbu s Kyparissem eviduje zpráva z pompejských výkopů z počátku listopadu 1894 v oblasti známého Domu Vettiů. Našla se v místnosti spolu s malbami Bakcha a zápasem Cupida a Pánem. V jiném pokoji bylo potrestání Dirky, Pentheův trest a Hercules s hady.⁴⁵

<VM 1,7>

CERES A PROSERPINA

Když Plútón unesl Proserpinu, Ceres ji dlouho hledala a nakonec poznala, že je v podsvětí a že ji unesl Jovův bratr Plútón čili Orcus. Vyprosila si proto u Jova pomoc a on jí slíbil, že se Proserpina může vrátit, pokud ovšem v podsvětí nic neochutnala. Ona však v Élysiu okusila zrníčka granátového jablka. Tuto věc prozradil Askalafos, syn Stygy.¹ A tak se Proserpina k nebešťanům nemohla vrátit. Ceres se prý později zasloužila o to, že Proserpina je šest měsíců s matkou a šest s manželem.

To je vymyšleno proto, že Proserpina je také Měsíc (Luna), který šest měsíců v roce přibývá a šest ubývá, totiž vždy patnáct dnů v každém měsíci. Přibývá tehdy, když mešká u nebešťanů, a ubývá, když je v podsvětí.

Srov. též VM 2,122. ▪ I] Askalafos nebyl synem Stygy, ale Acherontu a jedné z nymf. Když prozradil, že Persefoné pojedla v podsvětí několik zrněk granátového jablka a nemůže se vrátit zpět, rozhněvaná Démétér jej proměnila v sovu. Podle jiné verze byl Askalafos nejprve uvězněn pod velikým balvanem, který odvalil Héraklés při svém sestupu do Hádu, a teprve poté se proměnil v sovu. srov. GRIMAL 1990, 61–62.

HÁDŮV ÚNOS PERSEFONY Téma Hádova únosu Persefony do podsvětí bylo ve výtvarném umění zobrazeno nesčetněkrát. Časté bylo pochopitelně ve výzdobě nekropolí, ale i jinde. Jeho obliba souvisela mj. s tím, že mýtus se dal chápat i jako vysvětlení pravidelného střídání ročních dob: v zimních, neúrodných měsících je Persefoné v podzemí, v podsvětí u svého muže, v letních měsících pak na zemi u své matky, bohyně vegetace Démétrý. Jeden z nejstarších obrazových dokladů báje přináší votivní reliéf z konce 6. století př. n. l., nalezený v Selínúntu (obr. 7). Zobrazuje dvě postavy, jednu mužskou (zadní, vousatou) a druhou ženskou. Hádés tu není na voze, jak se později únos obvykle zobrazoval, proto také interpretace výjevu nebyla snadná a je až zcela nedávného data.

Ve 4. století př. n. l. byla vyrobena řecká červenofigurová miska, nalezená v Apulii, na jejímž dně je vymalován Hádés, kterému se již podařilo Persefonu unést a na voze taženém čtyřmi koňmi ji odváží do podsvětí (obr. 8). To symbolizuje trojhlavý Kerberos běžící před koňskými kopyty.

OBR. 7. Hádés unáší Persefonu do Hádu. Votivní reliéf ze Selínúntu, 6. stol. př. n. l. Palermo, Museo Archeologico Regionale Antonio Salinas

44 Nové archivní výzkumy pomohly rekonstruovat údaje o ohromném množství tonáže více než pěti tisíc bomb svržených od konce srpna do září 1943 během čtrnácti bombardování na okolí Pompejí, které zasáhly a poškodily nenávratně i výkopy starověkého města, srov. VITAGLIANO 2021. Za upozornění na článek děkuji doc. Janě Kepartové.

45 COOLEY — COOLEY 2013, 222.